

Alantė Valtaitė-Gagač

LIETUVOS SIETYNAI XVII a. DOKUMENTUOSE

Straipsnyje aptariami XVII a. Lietuvos bažnyčioms ir dvarų gyvenamosioms patalpoms apšviesti naudoti sietynai. Šie menkai išlikę taikomosios dailės kūriniai analizuojami remiantis bažnyčių ir dvarų inventorių duomenimis ir palyginimui nurodomi negausūs išlikę pavyzdžiai. Pirstatomi lenkų ir lotynų kalbų terminai, kuriais XVII a. rašytiniuose šaltiniuose buvo įvardijami sietynai, aptariamose sietynų medžiagos, formos, skaičius ir kabėjimo vieta pastatuose. Siekiant suvokti tiriamojo laikotarpio Lietuvos sietynų formų ir puošybos ištakas, apžvelgiama Europos kraštų sietynų raida iki XVII a. pabaigos.

Reikšminiai žodžiai: Lietuva, apšvietimo priemonės, sietynai, dvaras, bažnyčia, inventoriai, bažnytinės vizitacijos.

XVII a. sietynų Lietuvoje išliko labai mažai. Pavieniai mus pasiekę pavyzdžiai, saugomi muziejų fonduose ar iki šiandien funkcionuojantys sakraliniuose ir pasaulietiniuose interjeruose, gali iliustruoti sietynų raidą, tačiau to nepakanka norint atskleisti sietynų praeities vaizdo visumą. Dėl šios priežasties imtasi tyrinėti istorinius rašytinius šaltinius. XVI a. dokumentuose sietynai minimi ypač retai [1], todėl analizei pasirinkti vėlesnio šimtmečio rankraščiai, kuriuose paminėjimų daugiau. Tiriant XVII a. bažnyčių, dvarų ir miestiečių dokumentus siekiama atskleisti išsamesnį sietynų paplitimo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje vaizdą. Aiškinamasi, kuriuose interjeruose – sakraliniuose ar pasaulietiniuose – jie naudoti dažniau, ar skyrėsi jų formos, dydžiai ir puošyba. Kadangi straipsnis pa-

grįstas XVII a. Lietuvos dokumentų analize, pirmą kartą pristatomi juose vartoti sietynų terminai. Jie fiksuoja svarbiausias iki XVII a. pabaigos Europoje vyravusias sietynų formas, kurių raidai straipsnyje taip pat skiriama nemažai dėmesio.

Ieškant sietynų paminėjimų XVII a. dokumentuose paaiškėjo, kad iškalbingiausi šiuo klausimu yra bažnyčių inventoriai ir vizitacijų aktai. Pažymėtina, jog pastarieji dokumentai ypač tinkami statistiniam vertinimui, nes generalinės vizitacijos metu visos vyskupijai priklausiusios šventovės būdavo aplankomos per vienerius ar kelerius metus ir dažniausiai aprašomos vieno žmogaus, o tai svarbu dokumento vientisumui ir išsamumui. Tyrimui peržiūrėtos Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomos 1633–1645 ir 1653–1654 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčių vizitacijų knygos [2], keletas XVII a. vizitacijų Lietuvos valstybės istorijos archyve [3]. Darbą itin palengvino pastaraisiais metais pasirodžiusios šaltinių publikacijos: „Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. vizitacijų aktai“ [4] ir „Žemaičių vyskupijos 1611–1651 m. vizitacijų aktai“ [5].

Atliekant tyrimą pasaulietine kryptimi, Lietuvos valstybės istorijos archyve peržiūrėtas nemenkas kiekis XVII a. II pusės miestiečių namų inventorių [6]. Svarbu pažymėti, kad po mirties raštininkai ir metiniai tarėjai surašydavo tik turtingesnių miestiečių inventorius. Kol kas sietynų paminėjimų nepastikta netgi valdančiojo elito (pavyzdžiui, vaito Andrzejiaus Gierkiewicziaus, burmistrų Piotro Minkiewicziaus ir Matheuso Klarowskio, tarėjo Joachimo Troianowicziaus, raštininko Jano Franciszeko Klarowskio) daiktų sąrašuose [7]. Žinoma, kai kada vertingesni daiktai galėjo į dokumentus ir nepatekti, nes, anot istoriko profesoriaus Aivo Ragausko, pagal Magdeburgo teisę į inventorių buvo galima įrašyti tik giminaičių paminėtus daiktus [8]. Nepaisant tokio sąlygiško inventorių tikslumo, kiek ankstesniuose, 1528–1635 m. Poznanės turtingesnių miestiečių daiktų sąrašuose paminėta sietynų

iš ragų ir žalvarinių pakabinamų žvakidžių [9]. Nors miestiečių inventoriai dar bus tiriami šiuo aspektu, tikėtina, kad XVII a. Vilniaus miestiečių būstai dažniausiai buvo apšviečiami pastatomomis ar ant sienos pakabinamomis žvakidėmis.

Rengiant straipsnį taip pat buvo susitelkta ties dvarų pastatus aprašančiais dokumentais. Kaip ir bažnyčių atveju, vieni svarbiausių XVII a. šaltinių materialinei dvarų kultūrai tirti yra jų inventoriniai aprašymai. Sietynų paminėjimų ieškota Konstantino Jablonskio ir Mečislovo Jučo surinktuose ir publikuotuose XVII a. inventoriuose [10]. Istorikai leidinyje paskelbė daugiau kaip šimtą XVII a. feodalinių dvarų inventorių, saugomų bibliotekų fonduose ir Lietuvos valstybės istorijos archyve. Neskelbti dvarų inventoriai buvo žiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje [11] ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje [12]. Pastarosios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų atrankai buvo pravartus leidinys „Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas“ [13]. Pabrėžtina, kad inventoriai iki XVIII a. pabaigos atstoję dvarų pajamų ir išlaidų knygas [14], o jų turinys priklausė nuo to, kada jie buvo sudaryti – parduodant ar perkant, išnuomojant ar užstatant (keičiantis savininkui), renkant iš valstiečių nuomą (sudaromi kasmet). Dažniausiai būdavo aprašomos dvarui priklausiusios valstiečių šeimos, jų žemės ir prievolės, pasėliai ir gyvuliai, taip pat vardijami dvaro pastatai ir kilnojamas turtas. XVII a. smulkiosios bajorijos dvarelių inventoriuose kilnojamųjų daiktų sąrašai gana trumpi ir skurdūs. Dažniausiai minimi stalai, suolai, taburetės, spintos, lentynos, skrynios, pasitaiko, kad vardijamos žalvarinės, varinės, alavinės, geležinės žvakidės. Sietynų paminėjimai, rasti tik didikų ir vyskupų dvaruose, bei didikų funduoti kabantys šviestuvai bažnyčiose leidžia manyti, kad daugelis smulkiųjų bajorų gyveno kukliai.

Taip pat reikėtų paminėti keletą reikšmingų užsienio autorių leidinių apie

apšvietimo priemonės. Europos sietynų raidos apžvalgai buvo naudinga viena ankstyviausių, 1891 m. išleista prancūzų autoriaus Henry Rene Allemagne'o [15] bei kiek vėlesnė, ypač išsami Kurto Jarmucho knyga [16]. Jose nagrinėjama visų apšvietimo priemonių raida Europoje. Neseniai Vokietijoje pasirodęs puikus leidinys „Artefakt und Naturwunder“ [17], kuriame analizuojami iš ragų pagaminti sietynai, padėjo geriau suprasti ir išsamiau pristatyti šiuos viduramžiais paplitusius kabančius šviestuvus. Vertinga Jerzy Hołubieco monografija „Lenkijos šviestuvai ir žvakidės“ [18] leido palyginti sietynų terminų interpretavimą ir paplitimą Lenkijoje bei Lietuvoje.

XVII a. bažnyčių ir dvarų dokumentuose sietynai išsamiai, plačiai nėra apibūdinami. Dažniausiai minima, iš kokių medžiagų jie pagaminti, šakų su žvakidėlėmis skaičius, kabėjimo vieta. Pasitaiko, kad nusakomas sietyno dydis, būklė ar pakabinimo būdas. Tyrėjui ypač pageidautinų žinių apie pagaminimo vietą, meistrą ar fundatorių randama itin retai.

Prieš pradėdant šaltinių peržiūrą buvo iškelti iki šiol neanalizuoti klausimai – kokie statiniai XVII a. buvo apšviečiami sietynais, koks buvo jų skaičius ir išdėstymas interjere? Kaip jau teigta, dvarų inventoriuose sietynų paminėjimų rasta itin mažai, todėl išsamiau analizuoti ir statistiškai vertinti galima tik bažnyčių dokumentus, t. y. tris nuoseklias ir išsamias Vilniaus ir Žemaitijos vyskupijų bažnyčių vizitacijas [19]. Išaiškėjo, kad iš 1633 m. Vilniaus vyskupijoje vizituotų 59 bažnyčių sietynų būta 38–iose. Vėlesnė 1653–1654 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija rodo, kad parapijose daugėjant bažnyčių, sietynų skaičius padidėja neženkliai – 119 aprašytų pastatų sietynų būta tik 51–ame. Iš 1675–1677 m. Žemaičių vyskupijos vizitacijos matyti, kad lankant 61 bažnyčių sietynų rasta tik 21–oje. Šaltinių duomenys rodo, kad priklausomai nuo vietovės ir laikotarpio 34–64 proc. bažnyčių XVII a. turėjo sietynų. Pažymėtina, kad

1 pav. Karūninis romaninis XI a. sietynas. Hildesheimo katedra, Vokietija.

dažniausiai statinyje jų būdavo po vieną (iš 94 vizituotų bažnyčių po vieną sietyną buvo 74–iose). Po du sietynus bažnyčiose pasitaikydavo rečiau (11 atvejų iš 94), po tris – visai retai (6 atvejai iš 94). Dėmesio verta ir sietyno komponavimo interjere tradicija – dažniausiai tai bažnyčios vidurys (užfiksuoti 62 atvejai iš 76 aprašymų, kai minima sietyno kabėjimo vieta). Kabindavo sietynus ir prieš didįjį altorių (12 atvejų iš 76). Žinomi keli atvejai, kai sietynas kabėjo koplyčioje ar prie šoninio altoriaus. Šventovės viduryje – erdviausioje vietoje ižiebtas sietynas gerai apšvietė patalpos vidų. Taip pat bažnyčios viduryje ar priešais didįjį altorių pakabintas sietynas sudarė vieną ašį su svarbiausia ir sakraliausia vieta – altoriumi. Spindintis, dažniausiai iš žalvario pagamintas kabantis šviestuvas jį dar labiau puošė ir akcentavo.

Istoriniuose šaltiniuose randama informacijos ne tik apie sietynų skaičių ar komponavimą interjere, bet ir apie jų for-

mas. Dokumentuose randamas terminas *corona / korona* (karūna) leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje būta archajinių – *karūnos formos* sietynų. Juos sudarė grandinėmis nuo lubų nuleistas žiedas su prie jo pritvirtintomis taurelėmis žvakėms. Anot apšvietimo priemonių raidos žinovų, karūniniai sietynai Europoje aptinkami nuo IX a. [20]. Didingiausi ir seniausi iki mūsų dienų išlikę XI–XII a. pavyzdžiai vis dar puošia Vokietijos Hildesheimo Šv. Antano bažnyčią (sukurtas apie 1044–1054 m.), Hildesheimo katedrą (dovanotas Hildesheimo vyskupo Hezilo 1054–1079 m., 6 metrų skersmens ir 72 žvakidėlių) (1 pav.), Komburgo šalia Švabijos Haliao vienuolyną (datuojamas 1130 m., su 48 žvakidėlėmis), Acheno katedros Palatinų koplyčią (pagamintas 1168 m. Šventosios Romos imperatoriaus Frydricho I Barbarosos užsakymu, su 48 žvakidėlėmis). Vienos pirmųjų knygų apie apšvietimo raidą Europoje autoriaus Henry René d'Allemagne [21] teigimu, XII a. karūninių sietynų būta ne tik Vokietijos, bet ir Prancūzijos Tulio (pranc. k. *Toul*), Reimso, Bajo (pranc. k. *Bayeux*) katedrose. Bažnyčiose kabėję karūnos pavidalo šviestuvai buvo išskirtinės puošybos ir turėjo gilią simbolinę reikšmę. Sietyno žiedas buvo puošiamas bokšteliais, dvylika vartų, bibliiniais įrašais ir vaizdiniais pagal Naujojo Testamento Apreiškimo Jonui knygą (vad. Apokalipsė) ir simbolizavo dangiškosios Jeruzalės sienas [22]. Be abejonės, karūniniai sietynai kabėjo net tik sakraliniuose, bet ir pasaulietiniuose statiniuose: rotušėse, pilių ir rūmų menėse. Gerardo ter Borcho 1648 m. nutapytame paveiksle vaizduojamas Miunsterio rotušės (Vokietija) karūninis sietynas, papuoštas Švč. Mergelės Marijos skulptūra, po kuriuo buvo pasirašyta Vestfalijos taikos sutartis (2 pav.). Žinoma, ne visi karūniniai sietynai buvo didelio skersmens ir gausiai puošti, kaip minėti pavyzdžiai Vokietijos bažnyčiose ar užfiksuoti tapytojų darbuose. Sietynai galėjo būti ir mažo skersmens, kalti iš geležies ar lieti iš ketaus, su keletu žvakidėlių.

Lietuvos dvarų inventoriuose *karūnos* terminu įvardytų sietynų kol kas neaptikta. Bažnyčių vizitacijų aktuose tokių sietynų paminėjimų yra nedaug – 20 atvejų iš 145 sietynų aprašymų. Dauguma paminėjimų rasti Vilniaus vyskupijos 1653–1654 m. bažnyčių vizitacijų aktuose [23] ir tik vienas Žemaitijos – 1675 m. Žarėnų bažnyčios vizitacijoje [24]. Pusė iš aprašytų karūninių sietynų buvo žalvariniai, du iš ketaus, vienas geležinis. Karūninių sietynų paminėjimų nedaug, tačiau atrodo, jog jų šakų skaičius, kaip ir medžiagiškumas, sutampa su bendromis XVII a. Lietuvos sietynų tendencijomis: daugiausiai būta šešių šakų sietynų (9 atvejai), penkių, aštuonių, dešimties ir šešiolikos šakų sietynų būta mažiau (po du atvejus). Deja, iki mūsų dienų XVII a. karūninių sietynų pavyzdžių Lietuvoje neišliko, todėl juos įsivaizduoti galima tik atsigręžus į Europos sietynų raidos istoriją.

Dar vienai archajiškų sietynų grupei priskirtini šviestuvai, sukomponuoti iš medinės drožtos elnio galvos su ragais ir žvakidėlėmis. Mūsų akimis žiūrint šių keistai atrodančių šviestuvų kilmės šalis – Vokietija. Būta jų ir visose kaimyninėse šalyse: Olandijoje, Belgijoje, šiaurės Prancūzijoje, Šveicarijoje, Austrijoje, Čekijoje, Lenkijoje. Prancūzų ir vokiečių istoriografijoje šie pakabinami šviestuvai vadinami tiesiog *sietynais iš ragų* arba priklausomai nuo to, kas vaizduojama skulptūrinėje sietyno dalyje: *šviestuvu moterimi* (vok. k. *lüsterweibchen*), *šviestuvu drakonu* (vok. k. *drachenleuchter*) ar *elnio galva* (vok. k. *hirschkopf*). Lenkų istoriografijoje įsitvirtinęs terminas *meliusina*, jį vartoti siūlo ir Lietuvos mokslininkų parengtas dailės žodynas [25]. Greičiausiai sąvokos įsigalėjimą nulėmė tai, kad vokiškuose pavyzdžiuose ragai dažniausiai buvo komponuojami su meliusinos skulptūrele (pranc. k. *mélusine* – viduramžių legendų herojė, moteris su žuvies arba žalčio uodega, kartais ir su sparnais). Seniausi Europoje žinomi ragų sietynų paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose siekia

2 pav. Karūninis sietynas Gerardo ter Borcho 1648 m. paveiksle „Vestfalijos taikos sutartis“

XIV a. I pusė [26]. Išlikusių pavyzdžių gausa rodo, kad ypač populiariūs jie buvo XVI a. Skulptūrinėje sietyno dalyje, be minėtų antropomorfinių būtybių (meliuzinos, sirenos), galėjo būti vaizduojamas drakonas, šuo, liūtas, moteris ar vyras, angelai, šventieji, Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu ar Jėzus Kristus (3 pav.). Svarbus ragų sietyno atributas – skydas su herbu, kuris buvo tvirtinamas kurioje nors skulptūros

3 pav. Sietynas iš ragų su Kristaus figūra Lucaso Cranacho jaunesniojo 1540 m. graviūroje „Šv. Paulius“. Artefakt und Naturwunder. Das Leuchterweibchen der Sammlung Ludwig. Germany: Kerber Christof Verlag, 2011, p. 142

dalyje. Viešojoje erdvėje (pilies ir rūmų menėje, bažnyčioje, rotušėje) pakabintas sietynas su herbu pagarbina forma „garsino“ ir reprezentavo giminę.

Anot lenkų apšvietimo priemonių specialisto profesoriaus Jerzy Hołubieco, Vavelio pilies valgomąjį sirenos formos sietynas su ragais puošė jau nuo XVI a. 4-ojo dešimtmečio [27]. Lenkijos bažnyčiose dažnai pasitaiko kiek kitokios formos – elnio galvos su ragais sietynų [28] (4 pav.). Elnias dėl kasmet ataugančių ragų daugelyje kultūrų simbolizavo derlingumą, augimą ir nuolatinį atsinaujinimą. Su elniu buvo tapatinamas Kristus, stovintis ant gyvatės, t. y. šėtono galvos [29]. Šventųjų Eustachijaus ir Huberto legendose medžioklėje persekiojamas šis nuostabaus grožio gyvūnas prabyla Kristaus balsu [30].

Elnio galvos formos su ragais sietynų aptinkama ir Lietuvos bažnyčių, ir dvarų dokumentuose. Bažnyčių vizitacijų aktuose tokių zoomorfinio pavidalo šviestuvų tarp 145 aprašytųjų rasta 20 (6 elnio galvos kabantys šviestuvai Žemaičių vyskupijos bažnyčiose [31] ir 14 – Vilniaus [32]). Beje, pasitaiko, kai šaltiniuose vietoj elnio minima briedžio ar asilo galva su ragais ir

žvakidėlėmis. Greičiausiai tokia gyvūnų įvairovė dokumentuose atsirado todėl, kad vizitatoriai neatpažino vaizduojamo gyvūno ar tiesiog nežinojo jų simbolinės prasmės. Drožta elnio galva dažniausiai būdavo tvirtinama prie skydo, kuris averse ir reverse galėjo būti puoštas reljefiniais drožiniais arba įrašu. Iš rankraščių sužinojome, kad Betygaloje elnio galvos su ragais šviestuve, greičiausiai skyde, buvo įrašas lotynų kalba: *Fructus charitatis salus* (Meilės vaisius – išganymas) [33]. Sprendžiant iš šūkio, sietynas galėjo priklausyti šv. Onos brolijai. Išskirtinio šakų skaičiaus šie šviestuvai neturėjo (minima nuo 2 iki 14 šakų), bet visuose aprašymuose jos minimos geležinės.

Dvarų inventoriuose kol kas žinomi tik du sietynų iš ragų paminėjimai. Upytės dvaro 1604 m. inventoriuje aprašomi elnio ragai, ant kurių būta geležimi aprėminto žibinto: *Лукъ тар на елених рогах железом оправъны одинь* [34]. Šiame aprašyme drožta elnio galva neminama, tačiau šviestuvo forma artima XVII a. populiariems zoomorfinio pavidalo sietynams. Didikams Tyzenhauzams priklausiusiame Rokiškio dvaro 1643 m. inventoriuje ypač išsamiai aprašomas sietynas, sudarytas iš

4 pav. Elnio galvos formos sietynas. 1617 m. Aversas ir reversas. Wydminų Kristaus Išganytojo bažnyčia, Lenkija. Lenkijos nacionalinio paveldo instituto archyvas, Nr. WRM 000 000 011 223

5 pav. XVII a. I pusės elnio galvos formos sietyno fragmentas. Aversas ir reversas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. (Inv. Nr. Tt-17447) A. Kapčiaus nuotr., 2009

medinės drožtos elnio galvos su ragais, ant kurios yra didelė žalvarinė žvakidė su šešiomis šakomis: „... na lańcuchu wisi głowa drewniana z rogami jelenia sncyerska; na nej wielki lichtarz mosiądzowy mający ...sow [essow – aut. pastaba] z lampkimi mosiądzowych sześć“ [35].

Iki mūsų dienų Lietuvoje išliko tik du elnio galvos formos sietynai. Abu jie saugomi Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Juozo Mikėno 1926 m. surengtos ekspedicijos metu Alsėdžių miestelyje rasta elnio galva (5 pav.). Nepilnai išlikusio sietyno skydas puoštas rolverkais, būdingais XVII a. I pusės drožybai. Gali būti, kad šis kūriny su puošė 1465 m. statytą Žemaičių vyskupų dvarą [36] arba į Alsėdžių miestelį kaip sunykęs ir nebereikalingas dirbiny pateko iš kurios nors kitos Žemaitijos bažnyčios. Daug geriau išsilaikė Zapyškio bažnyčioje kabėjęs sietynas (Inv. Nr. Tt-15485) [37] (6 pav.). Atsižvelgdama į reljefinį apvado ornamentą su sirenomis, dailėtyrininkė Marija Matušakaitė dirbinį priskiria XVII a. I pusei [38].

1667 m. Užuguoščio bažnyčios vizitacija liudija Lietuvoje buvus *rutulio formos* sietyną. Kol kas tai vienintelis žinomas paminėjimas. Šviestuvus dokumente ap-

rašomas kaip žalvarinė rutulio formos / apskrita žvakidė su keturiomis šakomis, kabanti viduryje bažnyčios: *Lichtarz in medio templi wiszący, okrągły, ze essami cztyrma, mosiądzowy* [39]. Ažūriško rutulio, dar kitaip vadinamo narvelio formos, sietynai (*ang. k. cage chandelier*) buvo paplitę istorinėse Prūsijos žemėse, Suomijoje ir Švedijoje [40]. Nemažai išlikusių XV–XVII a. pavyzdžių yra Len-

6 pav. XVII a. I pusės elnio galvos formos sietynas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Inv. Nr. Tt-15485. A. Kapčiaus nuotr., 2009

kijos bažnyčiose [41]. Gdansko Šv. Mikalojaus bažnyčioje kabo 1617 m. meistro G. Bennincko sukurtas šviestuvas [42] (7 pav.). Už vertikalių ornamentuotų virbų, kurie sudarė rutulio formą, patalpinta Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu skulptūrėlė. Sietynas, puoštas penkiolika medalikėlių vaizduojančių rožinio paslaptis, atspindi tuo metu paplitusį rožinio pamaldumą.

Lietuvoje išliko tik vienas ažiūriško rutulio formos sietynas. Prano Gudyno restauravimo centre 1984 m. jį restauravo

7 pav. Ažiūrinio rutulio formos meistro G. Bennincko 1617 m. sietynas. Gdansko Šv. Mikalojaus bažnyčia. Lenkijos nacionalinio paveldo instituto archyvas, Nr. PMR 000 000 002 768

8 pav. XVII a. ažiūrinio rutulio formos sietynas. Lietuvos dailės muziejus. Inv. Nr. TM-522. A. Sidorenkos nuotr., 1984

Sigitas Domarkas [43] ir šiuo metu jis saugomas Lietuvos dailės muziejuje (Inv. Nr. TM-522) (8 pav.). Archajiška šviestuovo forma, ypač gilios lėkštelės vaškui bei renesansinių lapelių puošyba leidžia sietyną datuoti XVII a.

Dažniausiai bažnyčių ir dvarų dokumentuose aprašant sietynus vartotas *žvakidės* terminas, kuris senosios lenkų kalbos dokumentuose skambėjo kaip *lichtarz*, o lotyniškai – *candelabra*. Taip buvo įvardijamos ir pastatomosios žvakidės, todėl ypač svarbu atkreipti dėmesį į apibūdinime pasitaikančias detales. Daugumoje sietynų aprašymų minima, kad žvakidė yra kabanti (*lichtarz wiszący*), ji yra bažnyčios viduryje (*lichtarz w posród kościoła*), koplyčioje, priešais didįjį ar kitą altorių. Suprasti, jog minimas būtent sietynas, gali padėti ir aprašomas šakų su žvakidėlėmis skaičius (*Lichtarz wiszący z sescią essow*). Minėtais terminais *korona / corona* ar *głowa jelenia / cornibus cervini* buvo ne tik įvardijami sietynai, bet kartu ir apibūdinamas jų pavidalas, forma. *Kabančios žvakidės* sąvoka informacijos apie šviestuovo formą nesuteikė. Tikėtina, jog taip įvardyti labiausiai XVII a. paplitę, ryškių išskirtinių ypatumų neturintys *korpusiniai* [44] t. y. *vieno kamieno sietynai*. Šios konstrukcijos sietynų ištakos siekia XIV–XV a. Nyderlandus. Seniausių Europoje išlikusių XIV a. II p. – XV a. I p. žalvarinių sietynų kamienas buvo panašus į apvalią profiliuotą dėžutę, kurioje buvo įstatytos karpytai ornamentais puoštos, puslankiu išlenktos šakos. Kartais jų viršuje arba pačiame korpuse galėjo būti įmontuota paukščio, žvėries, angelo, šventojo ar Švč. Mergelės Marijos figūra. Tokie sietynai užfiksuoti Jano van Eycko 1434 m. paveiksle „Arnolfini vedybos“ (9 pav.), Rogierio van der Weydeno 1440 m. paveiksle „Apreiškimas“, Dierico Boutso 1464–1467 m. paveiksle „Paskutinė vakarienė“. Renesanse sietynų kamienas yra jau ne dėžutės, bet baliustros formos, labiau išėstas. Galiausiai XVII a., baroko kultūros klestėjimo šimtmetyje,

vieno kamieno šviestuvų formos tampa ypač banguojančių formų – profiliuotas baliustros pavidalo korpusas apačioje buvo užbaigiamas stambiu iki švytėjimo nupoliruotu rutuliu, aplink kurį sviro S raidės formos šakos su žvakidėlėmis. Dažnai sietyno viršuje būdavo savitą simboliką turinti erelio, dvigalvio erelio, kario ar Jupiterio, sėdinčio ant erelio nugaros, skulptūrėlė. Savitai puošdami juos gamino daugumos Europos kraštų vietos meistrai. Tai, kad baliustros formos sietynai buvo itin madingi XVII a., rodo Nyderlandų tapytojų Emanuelio de Witte (1617–1692), Johanneso Vermeerio (1632–1675), Cornelio de Manno (1621–1706), Pieterio de Hoocho (1629–1684), Gerardo Dou (1613–1675) (10 pav.), Gerardo ter Borcho (1617–1682), Dirko van Deleno (1605–1671), Bartholomeuso van Basseno (1590–1652) ir kitų dailininkų tapybos darbai, vaizduojantys bažnyčių ir namų interjerus.

Lietuvos bažnyčių dokumentuose *kabanchios žvakidės* terminu įvardyti sietynai daugiausiai būdavo žalvariniai (65 atvejai iš 121), keletas geležinių (6 atvejai), ketaus (4 atvejai), vario (3 atvejai) ir skardos (1 atvejis). Kalbant apie šakų skaičių –

daugiausiai šešių šakų (25 atvejai iš 72, kai nurodytas šakų skaičius), dvylikos šakų sietynų (12 atvejų). Būta ypač daug šakų turėjusių sietynų: 1633 m. Bžostovicos bažnyčios vizitacijoje aprašytas 18 šakų sietynas, 1653 m. Cholchlos bažnyčios vizitacijoje – 20, o 1654 m. Svierių (Svyrių) bažnyčios vizitacijoje – net 24 šakų sietynas [45]. Rankraščiuose retais atvejais paminimi ir sietynų fundatoriai (4 atvejai tarp 145 aprašytų sietynų). Pavyzdžiui, iš Kvėdarnos bažnyčios 1676 m. sužinome, kad žalvario sietynas buvo dovanotas Vilniaus vaivados, Kvėdarnos seniūno Mykolo Kazimiero Paco [46]. Mosėdžio 1677 m. vizituotoje bažnyčiose minimas brolijos dovanotas žalvario sietynas [47]. *Lichtarz* terminu įvardytų pakabinamų šviestuvų randama ir dvarų dokumentuose. 1632 m. Gaurės dvare minima pakabinimui skirta žvakidė (*lichtarz mosiądzowy do zawieszania*) [48]. Vis dėlto tvirtai teigti, kad tai sietynas, o ne žvakidė, neleidžia trumpas aprašymas – neminimas nei šakų skaičius, nei galima pakabinimo vieta (galėjo būti kabinamas ant sienos). A. Vainos 1649 m. sudarytame Vyskupų rūmų Verkiuose inventoriuje aprašymas be dvejonų leidžia identifikuoti sietyną valgomajame (*lichtarz wiszący a stolowey izbie*) [49].

9 pav. Korpusinis gotikinis sietynas Jano van Eycko 1434 m. paveiksle „Arnolfini vedybos“.

10 pav. Korpusinis barokinis sietynas Gerardo Dou 1663 m. paveiksle „Serganti moteris“.

11 pav. XVII a. I p. korpusinis sietynas. Lietuvos dailės muziejus. Inv. Nr. TM-531. Ilgalaikiu depozitu perduotas Kėdainių krašto muziejui. Autorės nuotr. 2009

12 pav. XVII a. korpusinis sietynas. Lietuvos dailės muziejus. Inv. Nr. TD-1884. R. Sabataičio nuotrauka 1985. LVCA, fotodokumentų skyrius, Neg. Nr. 12727-22

Korpusinių XVII a. sietynų pavyzdžių Lietuvoje išliko daugiausiai. Nemažai jų saugoma Lietuvos muziejuose: bent trys vienetai Lietuvos nacionaliniame muziejuje (IM-4618, IM-4621, IM-13029) [50], vienas Lietuvos dailės muziejuje (TM-2332). Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčia istoriškai priklauso dydžiu išsiskiriantis (250 cm) XVII a. I pusėje sukurtas korpusinis sietynas (11 pav.). Manoma, jog sietyną iš Smolensko (Rusija) parvežė didikai Radvilos [51]. Panašių sietynų būta Ukrainoje – Iljos Rodovo straipsnyje [52] publikuota Ostrogo sinagogos nuotrauka su labai panašia apšvietimo priemone. Vienas vertingiausių išlikusių korpusinių sietynų yra saugomas Lietuvos dailės muziejuje (Inv. Nr. TD-1884) (12 pav.). Šviestuvo šakų riestes puošia stilizuotų elnių figūrėlės, viršus, kaip ir būdinga XVII a., vainikuotas kario su renesansiniais drabužiais skulptūrėle. Šio šviestuvo reprodukcijomis papuoštos valdovų rūmų salės. Aptartus sietynus 1983 ir 1985 m. restauravo Gintaras Kazlauskas. Kai kurių sietynų išliko tik atskiros dalys: Bagaslaviškio bažnyčioje rastos dvi XVII a. sietyno šakos, puoštos stilizuoto žalčio motyvais. Panašių šakų pora saugoma Lietuvos nacionaliniame

muziejuje (inv. Nr. IM-4582). XVII a. priskirtinos Švobiškio evangelikų reformatų bažnyčios devynios S raidės formos skirtingų dydžių šakos [53] bei vynuogės lapeliu ir vyro galva riestėje dekoruotos Nacionaliniame muziejuje saugomos trys šakos (inv. Nr. IM-4583 (2 vnt.), IM-4584).

Kaip matyti, XVII a. ir Europoje, ir Lietuvoje buvo žalvarinių sietynų amžius, tačiau 1643 m. Šakynos bažnyčios vizitacijoje randame pirmąjį *stiklinio sietyno* paminėjimą: *Candelabrum ex vitro, penes forces Ecclesiae pendens* (liet. k.: Žvakidė iš stiklo bažnyčios skliautuose (?) kabo). Europoje tik XVII a. I pusėje metaliniai šviestuvų karkasai pradėti puošti šlifuotiems kalnų krištolo, lietais stiklo kabučiais ir karoliukų vėriniais. Stiklinio sietyno paminėjimas Lietuvos bažnyčioje žymi naują Europos sietynų raidos etapą, kuris vertas išsamesnio aptarimo vėlesnės apšvietimo priemonės analizuojamame straipsnyje.

IŠVADOS

Peržiūrėjus nemenką kiekį bažnyčių, dvarų ir miestiečių dokumentų išaiškėjo, kad XVII a. Lietuvoje dažniausiai siety-

nais buvo puošiami sakralūs pastatai. Neabejotini sietynų paminėjimai Rokiškio ir Verkių dvarų inventoriuose leidžia manyti, kad kabančiomis apšvietimo priemonėmis taip pat buvo puošiamas ypač turtingų asmenų – didikų ir vyskupų gyvenamoji aplinka, o smulkiosios bajorijos dvareliai bei Vilniaus miestiečių būstai buvo apšviečiami žvakidėmis. Žinoma, ateities tyrinėjimai gali koreguoti šią išvadą.

Taip pat šaltiniuose rasti duomenys atskleidė, kad Lietuvos pastatuose būta įvairresnių tipų sietynų, nei liudija negausūs išlikę pavyzdžiai. XVII a. dokumentuose užfiksuoti karūninių, korpusinių, ažūrinio rutulio, elnio galvos formos sietynai, kurie buvo būdingi ir Europos kraštams IX–XVII a. Remiantis tuo galima drąsiai teigti, kad XVII a. Lietuvos sietynų formos buvo veikiamos visai Europai būdingų apšvietimo priemonių raidos dėsniais.

Didelis sietynų paminėjimų skaičius bažnyčių vizitacijų aktuose leido atlikti statistinius skaičiavimus, kurių metu paaiškėjo, jog sakraliniuose pastatuose kabančių apšvietimo priemonių dažniausiai būta po vieną ir kabėdavo jos bažnyčios viduryje, rečiau priešais didįjį altorių. Taip pat bažnyčių dokumentuose daugiausiai rasta sietynų, įvardytų *lichtarz wiszący* terminu, todėl tikėtina, kad labiausiai paplitę buvo vieno kamieno pakabinami šviestuvai. Tai patvirtina ir išlikusių pavyzdžių skaičius (XVII a. korpusinių sietynų išliko daug daugiau nei elnio galvos formos ar ažūrinio rutulio). Neabejotinai galima teigti, kad XVII a. Lietuvoje, kaip ir Europoje, buvo žalvarinių sietynų šimtmetis. Daugiausia šaltiniuose užfiksuota šešių šakų, nemažai aštuonių ir dvylikos šakų sietynų.

Pabaigai reikėtų pridurti, jog tirtuose XVII a. rankraščiuose atsispindi įvairus ir turtingas kabančių apšvietimo priemonių etapas. Rasti sietynų paminėjimai šaltiniuose kelia naujų klausimų, reikalaujančių išsamesnių tyrimų. Iki mūsų dienų išliko tik keletas XVII a. pavyzdžių, todėl

svarbu tinkamai jais pasirūpinti.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*. Vilnius, 1998; XVI a. Lietuvos dvarų inventoriai. *Istorijos archyvas*, t.1. Kaunas, 1934. Žinių apie sietynus čia dar nepateikiama. Šiuo metu žinomas vienintelis XVI a. paminėjimas Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus 1579 m. kovo 26 d. testamentas. Jame minimas varinis sietynas, kabantis katedroje priešais Šv. Kryžiaus altorių: ANTANAVIČIUS DARIUS. Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus 1579 m. kovo 26 d. testamentas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2005, Nr. 1. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, p. 115–144.
2. Vilniaus vyskupijos 1633–1645 m. bažnyčių vizitacijų aktai. VUB RS, f. 57, b. 53–40; Vilniaus vyskupijos 1653–1654 m. bažnyčių vizitacijų aktai. VUB RS, f. 57, b. 53–42.
3. 1697 m. Veiviržėnų, Tauragės, Plungės, Kulių, Gargždų bažnyčių inventoriai ir vizitacijų aktai. LVIA, f. 669, ap. 2, b. 329, l. 58–61v, 93–93v, 127–138v; 1674 m. Dolistovo bažnyčios vizitacijos aktas. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 34–39.
4. *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.
5. *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.
5. 53 inventoriai šiose senųjų aktų bylose: LVIA f. SA. b. 5115; 5116; 5118; 5119; 5120.
7. 1685 m. vaito Andrzej Gierkiewicz turto inventorius. LVIA, f. SA, b. 5115, l. 421v–423; 1692 m. burmistro Matheus Klarowski turto inventorius. LVIA, f. SA, b. 5116, l. 269–271; 1696 m. raštininko Jan Franciszek Klarowski turto inventorius. LVIA, f. SA, b. 5120, l. 162–171v; 1698 m. tarėjo Joachim Troianowicz turto inventorius. LVIA, f. SA, b. 5120, l. 744–745v; 1698 m. burmistro Piotr Minkiewicz turto inventorius. LVIA, f. SA, b. 5120, l. 894–913v.
8. RAGAUSKAS AIVAS. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002, p. 195.
9. 1635 m. Poznanės miesto raštininko Wojciech Rochowicz turto inventoriuje minimas žalvarinis sietynas su aštuoniomis šakomis ir didelis žalvarinis sietynas su elnio galva, ant kurios dar būta šv. Sebastijono skulptūrėlės. Pirklio Jan Lesickiego 1627 m. inventoriuje paminėti du šešių šakų sietynai, o staliaus Wojciech Szachty 1605 m. inventoriuje – žalvarinis keturių žvakių sietynas: *Inwentarze mieszczkańskie z lat 1528–1635 : z ksiąg miejskich Poznania*. Poznań: Państw. Wydaw. Nauk. Oddział w Poznaniu, 1961, s. 338, 432, 491, 501.
10. *Lietuvos inventoriai XVII a.* Parengė Jučas M. ir Jablonskis K. Vilnius, 1962.
11. Byla apie Tyzenhauzų geneologiją ir valdas. VUB RS, f. 5, b. 28–2334.

12. 19 XVII a. dvarų inventorių: MAB RS, F12–410; F20–549; F20–619; F25–228; F37–211; F37–476; F37–504; F37–1061; F37–1623; F37–1638; F43–17411; F43–17420; F135–335; F138–242; F138–309; F138–1552.
13. *Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas*. Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademija, 1963.
14. Anot Mečislovo Jučo, dvarų pajamų ir išlaidų knygų dvarai neturėjo iki XVIII a. pabaigos, jas greičiausiai atstojo inventoriai. Žr.: JUČAS MEČISLOVAS. *Baudžiatovs irimas Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 29.
15. ALLEMAGNE HENRY RENE. *Histoire du Luminaire: Depuis L'epoque romaine jusqu'au XIX siècle*. Paris: A. Picard, 1891.
16. JARMUCH KURT. *Lichter leuchten in Abendland: Zweitausend Jahre Beleuchtungskorper*. Germany: Braunschweig: Klinkhardt & Biermann, 1967.
17. *Artefakt und Naturwunder. Das Leuchterweibchen der Sammlung Ludwig*. Germany: Kerber Christof Verlag, 2011.
18. HOLUBIEC JERZY W. *Polskie lampy i świeczniki*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich Wydawnictwo, 1990.
19. Vilniaus vyskupijos bažnyčių 1633 m. vizitacijų aktai. VUB RS, f. 57, b. B 53–40; Vilniaus vyskupijos bažnyčių 1653–1654 m. vizitacijų aktai. VUB RS, f. 57, b. B 53–42; *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*. Vilnius, 2011.
20. MCCAFFETY KERRI. *The Chandelier Through The Centuries*. Korea: Vissi d'Arte Books, 2007, p. 40.
21. HENRY RENÉ D'ALLEMAGNE. *Histoire du Luminaire: Depuis L'epoque romaine jusqu'au XIX siecle*. Paris: A. Picard, 1891, p. 72, 85–99.
22. Naujojo Testamento Apreiškimo Jonui knygoje kalbama apie bažnyčios ir viso pasaulio ateitį. Citatos, aiškinančios karūninių sietynų ikonografiją: 21 sk. 2 eil.: „Ir aš, Jonas, išvydau šventąjį miestą–naująją Jeruzalę, nužengiančią iš dangaus nuo Dievo“; 21 sk. 12 eil.: „Ji apjuosta didele ir aukšta siena su dvylika vartų, o ant vartų dvylika angelų ir užrašyti dvylikos Izraelio giminių vardai“; 21 sk. 23 eil.: „Miestui apšviesti nereikia nei saulės, nei mėnulio, nes jame šviečia Dievo šlovė ir jo žiburys yra Avinėlis“.
23. 1653–1654 m. Nalibokų, Derevnos, Sviežėnio, Myro, Krošino, Niedžvediečių, Lipsko, Slucko, Címkovičių, Jelnos, Myšo, Krasnosiolo, Bešenkovičių, Rudnosiolo, Toločino, Boguševičių, Salų, Dolginovo bažnyčių vizitacijų aktuose. VUB RS, f. 57, b. B 53–42, l. 140, 161, 183, 201, 218, 225, 258, 274, 350, 394, 497, 655, 672, 729, 752, 866, 973.
24. *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*. Vilnius, 2011, p. 51.
25. *Dailės žodynas*. Vilnius, 1999, p. 266.
26. *Artefakt und Naturwunder. Das Leuchterweibchen der Sammlung Ludwig*, p. 40–45.
27. HOLUBIEC JERZY W. *Polskie lampy i świeczniki*, p. 34–35.
28. Išvados daromos remiantis tokių sietynų aprašymais nuo 1951 m. Lenkijoje leidžiamame seriniame leidinyje *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*.
29. *Kriščiūniškiosios ikonografijos žodynas*. Vilnius, 1997, p. 71.
30. Ikonografijoje šv. Eustachijus dažnai vaizduojamas kario ar medžiotojo drabužiais, klūpantis priešais didelį elnių su kryžiumi tarp ragų.
31. 1621 m. Kražių bažnyčios vizitacijos akte: *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai* (1611–1651 m.), p. 28; 1675–1677 m. Plungės, Rietavo, Betygalos, Tryškių bažnyčių vizitacijų aktuose: *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, p. 62, 83, 300, 548.
32. 1633 m. Choroščos, Zabłudovo, Juchnovieco, Turosnos, Vasilkovo, Trčianos, Dolistovo, Bžozovos, Jasinukvos bažnyčių vizitacijų aktuose. VUB RS, f. 57, b. B 53–40, l. 198, 206, 213v, 216, 223, 225, 241v, 246, 247v; 1654 m. Gožovo, Mogiliovo, Šklovo bažnyčių vizitacijų aktuose: Vilniaus vyskupijos bažnyčių 1653–1654 m. vizitacijų aktai. VUB RS, f. 57, b. B 53–42, l. 516, 703, 729.
33. Betygalos bažnyčios 1677 m. vizitacijos aktas: *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, p. 300.
34. *Lietuvos inventoriai XVII a.* Parengė M. Jučas ir K. Jablonskis. Vilnius: 1962, p. 12.
35. Vendragovskio perrašytas 1643 m. Rokiškio dvaro inventorių. VUB RS, f. 5, b. 28–2334, l. 233–238v. Už dokumento nuorodą dėkoju Rokiškio krašto muziejaus Istorijos skyriaus vedėjai Onai Mackevičienei.
36. Peržiūrėtose 1643, 1650, 1661, 1677 metų Alsėdžių bažnyčios inventoriuose (LVIA F. 1671. Ap. 4. B. 300.) elnio galvos formos šviestuvus neminimas.
37. Sietynai Europoje ir XVII–XX a. pirmosios pusės sietynų paveldas Lietuvoje. *Kultūros paminklai*, Nr. 14, 2009, p. 96.
38. MATUŠAKAITĖ MARIJA. *Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 219, 221. MATUŠAKAITĖ MARIJA. *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*. Vilnius: Aidai, 2007, p. 162–163.
39. *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, p. 222.
40. JARMUCH KURT. *Lichter leuchten in Abendland: Zweitausend Jahre Beleuchtungskorper*, p. 87.
41. Išvados daromos remiantis tokių sietynų aprašymais nuo 1951 m. Lenkijoje leidžiamame seriniame leidinyje *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*.
42. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*. Seria nowa. Tom VIII. Część I. Miasto Gdańsk. Głównie miasto. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 140, fig. 953–955.
43. Sietyno restauravimo byla Nr. 584/1696 Prano Gudyno restauravimo centre.
44. Korpusinis sietynas turi vieną pagrindinį profiliuotą stiebą / kamieną, prie kurio kaip prie pagrindinės ir svarbiausios sietyno dalies yra tvirtinamos šakos.

45. 1633 m. Bžostovicos bažnyčios vizitacijos aktas. VUB RS, f. 57, b. B 53–40, l. 28; 1653 m. Cholchlos bažnyčios vizitacijos aktas. VUB RS, f. 57, b. B 53–42, l. 68; 1654 m. Svierių (Svyrių) bažnyčios vizitacijos aktas. VUB RS, f. 57, b. B 53–42, l. 711.
46. *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, p. 105.
47. *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, p. 778.
48. *Lietuvos inventoriai XVII a.*, p. 116.
49. VITKAUSKIENĖ BIRUTĖ RŪTA. Vilniaus vyskupo Eustachijaus Valavičiaus rezidencija Verkiuose. *Lietuvos dvarai: kultūros paveldo tyrinėjimai. AAV, t. 55, 2009, p. 32.*
50. Sietynai aptarti ir su fotografijomis publikuoti ankstesniame autorės straipsnyje, žr. išnašą Nr. 37.
51. JUŠKEVIČIUS ADOMAS, MACEIKA JUOZAS. *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius: Mintis, 1991, p. 181. *Album zabytkow ewangelickich w Wilnie. Wilno: 1929. Už pastarojo leidinio nuoroda dėkoju restauratoriui Gintarui Kazlauskui.*
52. RODOV ILIA. The Eagle, its Twin Heads and Many Faces: Synagogue Chandeliers Surmounted by Double-Headed Eagles. *Studia Rosenthaliana*, Nr. 37, 2004, p. 78.
53. *Kilnojamosios kultūros vertybės pasas*, Uk 25874, K83. KPC DS

SUMMARY

Alantė Valtaitė-Gagač CHANDELIERS OF LITHUANIA IN THE DOCUMENTS OF XVII CENTURY

There are very little chandeliers survived from XVII c. in Lithuania. Few examples that reached our days can't show the whole panorama of chandeliers of XVII c. of Lithuania, therefore thorough analysis of written sources was initiated. The purpose of this article is to introduce the social prevalence and functioning of chandeliers: to find out where, how many and in which way chandeliers were hanging, what materials were used in manufacturing of chandeliers, how many branches they had and what forms were custom for chandeliers of Lithuania in XVII c. In order to better understand the theme of article, development of European chandeliers to XVII century is introduced in article as well.

Different Polish and Latin words

(*korona / corona, lichtarz / candelabra, jelenie głowa z rogami / cornibus cervini, swiecznik*) that were used to describe chandeliers in written sources are introduced. They also show that various types of chandeliers existed: circular chandeliers reminiscent of a crown or wheel, whittled from wood in form of deer head with horns, orb chandeliers formed from decorated bars and one central stem having chandeliers. All these shapes were typical for Europe lands during IX–XVII centuries.

The records in documents showed, that chandeliers usually were hanging in the interiors of churches and houses of very rich people as noblemen and bishops. Meanwhile petty noblemen and citizens of Vilnius were using candlesticks. Numerous references of chandeliers in the inventories of churches in XVII c. let us know that usually there was only one chandelier in the church. Also that most often it was hanging in the center of church, sometimes in front of great altar. The majority of chandeliers in documents are named as *lichtarz wiszący* and probably chandeliers with one central stem were usually called by this term. Undoubtedly, must be said that XVII century was the age of chandeliers made from brass. According references in documents, six, also eight or twelve branch chandeliers were most popular.

To end with, valuable references of XVII c. documents showed that there were more various types of chandeliers than can be seen in Lithuanian museums or public interiors. Chandelier descriptions founded in the inventories revealed the basic information about chandeliers of Lithuania in XVII c., but also raised new questions and problems, which require new researches in future.

El. paštas: alante.valtaite@gmail.com

Gauta: 2012–09–20
Įteikta spaudai